

Djela Marina Držića i Dubrovačke ljetne igre

Brčić, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:808114>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Ivana Brčić

Djela Marina Držića i 'Dubrovačke ljetne igre'

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2021.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Ivana Brčić

Matični broj: 2207999365052

Djela Marina Držića i 'Dubrovačke ljetne igre'

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/Povijest

Mentor: prof. dr. sc. Irvin Lukežić

Rijeka, 1.srpnja 2021.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova

izradio/la samostalno pod mentorstvom

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezao/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Potpis

Sadržaj

UVOD	1
1. PREDVEČERJE DUBROVAČKIH LJETNIH IGRA.....	2
2. DUBROVAČKE LJETNE IGRE	5
1.2. <i>Repertoar i ambijent</i>	6
3. RENESANSA U DUBROVNIKU	9
4. MARIN DRŽIĆ	11
4.1. <i>Jezik Marina Držića</i>	13
5. SLIKA DUBROVNIKA U KOMEDIJAMA MARINA DRŽIĆA	17
6. DJELA MARINA DRŽIĆA I DUBROVAČKE LJETNE IGRE	20
SAŽETAK.....	27
LITERATURA	28

UVOD

Dubrovačke ljetne igre su festival utemeljen 1950. godine te se od tada tradicionalno svake godine održava u Dubrovniku. Specifičan je po dramskim, muzičkim i baletnim predstavama koje se izvode na otvorenim pozornicama postavljenima diljem grada. Ovaj završni rad temeljit će se upravo na ovoj značajnoj kulturnoj manifestaciji obuhvaćajući razdoblje prije nastanka samih Igara i prvih petnaest godina. Opisom repertoara dati će se uvid u renesansnu književnost Dubrovnika s osvrtom na Marina Držića i njegova djela. U prvom poglavlju opisati će se povijesni kontekst i godine koje su prethodile osnivanju *Dubrovačkih ljetnih igara* koje su prijeko potrebne za shvaćanje ideje o osnutku igara, u kojem su duhu i iz kojeg razloga nastale. Nadalje, u sljedećem poglavlju opisat će se povijest *Dubrovačkih ljetnih igara* od njihovog osnivanja do 1964. godine. U poglavlju će se analizirati glavni problemi s kojima su se organizatori susreli, repertoar, najbitnije osobe i događaji vezani za uspjeh manifestacije. Također, cilj rada je ukazati na važnosti ambijenta u kojem se *Dubrovačke ljetne igre održavaju*. Nadalje, u sljedećem poglavlju će se analizirati život i jezik Marina Držića i njegov položaj u europskom književnom kontekstu. Kroz analizu njegovih djela želi se prikazati arhitektura Dubrovnika u šesnaestom stoljeću te ukazati kako književno djelo može služiti i kao povijesni izvor. U posljednjem poglavlju analizirat će se izvedbe njegovih djela na *Dubrovačkim ljetnim igrama* putem čega se želi ukazati na važnost Držića i njegovih djela za ovu manifestaciju i titulu „*ambijentalnog teatra*“.

Metodologija na kojoj će se rad bazirati bit će usporedba književnih djela, kao primarne literature, sekundarne literature, te internetskih izvora. Jedan od glavnih izvora za ovaj rad biti će knjiga Hrvoja Ivankovića – *Držić na Igrama* koji detaljno i kronološki opisuje razdoblje prije nastanka Dubrovačkih ljetnih igara i same događaje tijekom svih godina *Dubrovačkih ljetnih igara* do 2014. godine.

1. PREDVEČERJE DUBROVAČKIH LJETNIH IGRA

Sredinom dvadesetog stoljeća diljem Europe počele su se razvijati nove ideje, zamrli su stari stilovi i na scenu su se postavljali novi. Došlo je do nastanka novih žanrova i tehnika te su se rađale nove ideje vodilje u kazališnom svijetu. Zbog svoje intelektualnosti i bogate duhovne tradicije Dubrovnik je bio u korak s vremenom, te su mu te značajke omogućile spajanje renesanse i baroka s tadašnjim kulturnim životom. Takve značajke prepoznajemo u spajanju drame i glazbe, izvodeći stara književna djela u otvorenim ambijentima grada koji su savršeni za prikazanje drama i akustičnosti. Iz takvih razmišljanja vremenom se pojavila ideja *Dubrovačkih ljetnih igara* kao kulturne manifestacije, s ciljem očuvanja hrvatske kulturne baštine. *Dubrovačke ljetne igre* prvih su godina bile usredotočene prvenstveno na kazališne izvedbe, koje će se u radu najviše analizirati, dok su kasnije u program uvrštene glazbene i baletne izvedbe.¹

O tradicionalnom izvođenju drama pod otvorenim dubrovačkim nebom možemo govoriti već u šesnaestom i sedamnaestom stoljeću kada je otvoreno prvo dubrovačko kazalište *Orsan*. 1898. godine Lujo Vojnović prepoznaje u Lovrjencu *Hamletovu esplanadu u Elzeneru*. Međutim, konceptualno složena ideja o izvođenju drama u dubrovačkom povijesnom ambijentu unutar zidina pojavljuje se tek u dvadesetom stoljeću. Početna ideja je stigla iz Zapadne Europe gdje su se održavale slične manifestacije.² Godine 1927. Dubrovčani predlažu manifestaciju kojom bi se obilježila trideseta godišnjica Gundulićeve *Dubravke*, koja bi se prikazala pod vedrim nebom, a dvije godine kasnije Josip Horvat iznosi ideju kako bi se trebao stvoriti dubrovački festival na kojem bi se prikazivala Držićeva djela te koja bi bila uprizorena u istom ambijentu gdje je Držić svojevremeno smjestio svoje likove.³

Međutim, takve ideje nisu još ostvarene, iako su se održavali koncerti na otvorenom, a prva predstava na otvorenom ostvarit će se tek 1933. godine. Bila je to Gundulićeve *Dubravka* pod redateljskom palicom Tita Strozija. Prvotna ideja bilo je izvođenje predstave podno Lovrijenca, tako što bi se sagradila trajna pozornica i gledalište na betonskoj bazi, međutim

¹ Ivanković, H. (2019). 'Kosta Spaić kao ravnatelj dramskog programa Dubrovačkih ljetnih igara (1964. – 1971.)', *Kazalište*, XXII(77), str. 28-35. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/225674> (Posjet: 16.06.2021.) 28.-29.

² Jedna takva manifestacija su *Salzburške svečane večeri*

³ Hrvoje Ivanković, *Držić na igrama: kronika tragom kritičkog zapisa*, (Hrvatski centar ITI, Društvo dubrovačkih pisaca, Dubrovnik, 2016.) 13.-14.

financije to nisu dopustile i predstava se održala ispred Kneževa dvora, a Strozzijev san o internacionalnim svečanim igrama morao je pričekati još nekoliko godina.⁴

U narednim godinama počeli su se održavati koncerti na otvorenom i sve više otkrivati osebjuna ambijentalnost Dubrovnika. Koncerti su se osim ispred Kneževa dvora, održavali i u atriju Franjevačkog samostana, te ispred Katedrale. Održane su i neke kazališne predstave od kojih se posebno ističu *Dubravka*, *Dubrovačka trilogija* i *Dundo Maroje*. U takvom duhu Dubrovčani ponovno pokušavaju organizirati ljetni festival i tijekom srpnja i kolovoza 1940. godine amaterski glumci predvođeni Vladom Jakšom, ispred palače Sponza održavaju niz ambijentalnih predstava, međutim rat je bio pred vratima, i Dubrovčani su morali odložiti svoje želje za Dubrovački festival.⁵

Podaci o poratnim događajima vezani za lokalnu povijest Dubrovnika veoma su oskudni, međutim svakako su političke i društvene prilike u novonastaloj državi utjecale i na život u Dubrovniku. Naime, 1948. dolazi do rezolucije Informbiroa.⁶ U rezoluciji, koju je potpisalo osam delegacija komunističkih partija, sažete sve dotadašnje optužbe i kritike prema tadašnjem jugoslavenskom parijskom vodstvu. Naglasak je stavljen na nepravilnoj politici Josipa Broza Tita, Edvarda Kardelja, Milovana Đilasa i Aleksandra Rankovića. Jugoslavensko partijsko rukovodstvo optuženo je za neprijateljsku politiku prema SSSR-u i SKP-u, za jačanje kapitalističkih snaga u jugoslavenskom društvu. Informbiro je tvrdio kako se KPJ postupno pretvara u Narodni front i da će F.N.R. Jugoslavija uskoro postati buržoaskom republikom. Uslijedilo je njeno isključenje iz jedinstvenog komunističkog fronta i redova Informbiroa, prekinute su sve gospodarske, kulturne, znanstvene, sportske i ostale veze s SSSR-om i državama istočnog bloka.⁷ Rukovodstvo države je shvatilo da se pojavljuje potreba za potpunom reorganizacijom društvenog života. Počelo se govoriti o udaljavanju od „staljinističko-birokratskog“ totalitarizma, te o decentralizaciji i većoj liberalizaciji tako da se osniva prvi radnički savjet. ⁸ Kako bi se naglasilo da su u državi nastali novi uvjeti, u kojima

⁴ Isto. 15.-16.

⁵ Isto. 17.

⁶ *Informacijski biro komunističkih i radničkih partija* - savjetodavno i koordinacijsko tijelo komunističkih i radničkih partija SSSR-a, Poljske, Čehoslovačke, Mađarske, Rumunjske, Bugarske, Jugoslavije, Italije i Francuske. Osnovano je potkraj rujna 1947. godine u Varšavi. Zadaća mu je bila informiranje i savjetovanje predstavnika centralnih komiteta partija članica radi usklađivanja njihovih politika.; Informbiro. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27415> (Posjet: 14.08.2021.)

⁷ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918-2008*, (Zagreb, Novi Liber, 2008.) 446.- 447.

⁸ Isto. 464. 468.

partija ima nove zadatke, godine 1952. promijenjen je i naziv KPJ u Savez komunista Jugoslavije (SKJ), pa se otad KPH naziva Savez komunista Hrvatske (SKH). Ideja je bila da SKH neće biti naredbodavac. Isticalo se da se napušta uloga KP-a i da on pod novim imenom preuzima ulogu idejnog usmjerivača.⁹

Dubrovčani, u novoj državi i u novim političkim i društvenim okruženjima, osnivaju svoj profesionalni kazališni ansambl, Odbor dubrovačkog festivala i stalni festivalski ured. Nada da će se želja za festivalom ostvariti raste u ljeto 1949. godine kada na improviziranoj pozornici koja je podignuta ispred crkve na Boškovićevoj poljani prikazano šest predstava u izvedbi Narodnog kazališta Dubrovnik i Jugoslovenskog dramskog pozorišta iz Beograda. Na repertoaru oba ansambla bio je Držićev *Dundo Maroje*. Odaziv i oduševljenje koje su te predstave izazvale kod gledatelja, a osobito kod građana Dubrovnika, dovele su do toga da se u svibnju 1950. godine sastane Ministarstvo za prosvjetu i kulturu Narodne Republike Hrvatske u Zagrebu koje je donijelo odluku o osnutku *Dubrovačkih ljetnih igara* odnosno *Dubrovački festival dalmatinskih kazališnih igara od 16. do 18. stoljeća* koje će trajati u periodu od 8. do 21. rujna 1950.¹⁰

⁹ Isto. 473.

¹⁰ Ivanković, *Držić na igrama: kronika tragom kritičkog zapisa*, 18.

2. DUBROVAČKE LJETNE IGRE

Dubrovačke ljetne igre započinju svečanom ceremonijom otvaranja. Ceremonija započinje povorkom Konavljana i Konavljanki u narodnim nošnjama noseći baklje. Kada stignu do Orlandova stuba poslože se u okvir oko njega te se podiže zastava na kojoj piše „*Libertas*“, dok se pjeva Gotovčeva *Sloboda* te se riječima „Ljeta gospodnjega...“ svečano otvaraju Dubrovačke ljetne igre.¹¹ Tadašnji kulturni intelektualci, a posebice jedan od prvih i glavnih organizatora, Marko Fotez,¹² prepoznali su bitnost u očuvanju ovog bogatog književnog opusa.

Dubrovačke ljetne igre su s godinama rasle i konkurirale svjetski poznatim manifestacijama. Svakako tome su pridonijela brojna gostovanja stranih kazališta, glumaca i redatelja, te formiranje Festivalskog dramskog ansambla koji će okupljati najbolje glumce iz cijele države. *Dubrovačke ljetne igre* su ubrzo dovele do estetsko-programskih pomaka u pogledu pozornice, čime su se iste pomakle na razne točke po gradu i tako dodale Igrama i naslov *ambijentalnog festivala*.¹³

Kada bi se u ovom radu kronološki analiziralo šezdeset i osam godina održavanja *Dubrovačkih ljetnih igara*, rad bi premašio svoj opseg, stoga će se u narednim poglavljima dotaknuti onih godina koje smatram bitnima za povijest Igara.

Jedna od važnijih godina *Dubrovačkih ljetnih igara* je svakako 1952. godina kada se po prvi puta tiskaju prospekti i gdje se koristi naziv *Dubrovačke ljetne igre*.¹⁴ Iako, je financijski bilo teško održati ovaj festival živim, zahvaljujući upornosti entuzijasta da se festival trajno uspostavi i pomoći „lokalnih snaga“ omogućilo se ostvarivanje dubrovačkog sna. U pomoć su priskočili turistički djelatnici, pa su tako dubrovački hoteli besplatno nudili smještaj glumcima za vrijeme trajanja Igra.¹⁵ Godina 1952. je svakako značajna i za afirmaciju Igara u inozemstvo. U tome je presudnu ulogu imao Hamlet i novoosnovani Festivalski ansambl koji je to djelo predstavilo na Lovrjencu.¹⁶

¹¹ Luka Pavlović, Prostor i teatar, u *Iz hronike o Dubrovačkim ljetnim igrama*, (Sarajevo, Izdavačka djelatnost, 1981.) 7.-8.

¹² Ivanković, H. (2019). 'Kosta Spaić kao ravnatelj dramskog programa Dubrovačkih ljetnih igara (1964. – 1971.)', *Kazalište*, XXII(77), str. 28-35. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/225674> (Posjet: 16.06.2021.) 29.

¹³ Leksikon.muzej-marindrzic.eu, „Dubrovačke ljetne igre“ <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/dubrovačke-ljetne-igre/> (Posjet: 15.06.2021.)

¹⁴ Mani Gotovac, *Dubrovačke mišolovke*, (Zagreb, Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa, 1986.) 191.

¹⁵ Ivanković, *Držić na igrama: kronika tragom kritičkog zapisa*, 49.

¹⁶ Gotovac, *Dubrovačke mišolovke*, 191.

Godine 1954. *Dubrovačke ljetne igre* dobivaju status ustanove sa samostalnim financiranjem te izlaze iz okvira lokalnog. Josip Broz Tito preuzima pokroviteljstvo, te 1957. ulaze u Evropski festivalski savez sa sjedištem u Ženevi.¹⁷

Svoju najveću krizu, i kraj prve faze, ova je manifestacija doživjela početkom šezdesetih godina zbog razmimoilaženja ideja oko programa festivala i odlaska Marka Foteza kao snažne osobnosti Igara. Najburniji je bio sukob između Gavelle i Habuneka zbog repertoara i prostora zbog čega su u dramskom programu prikazane samo dvije reprize i jedna gostujuća predstava. Jedino što je još održavalo staru čar Festivala bila je Gavellina postava Gundulićeve *Dubravke*, te Spaićev *Skup* koji je u četiri ljeta odigran devetnaest puta.¹⁸ Godine 1963. na repertoaru je trebao zasjati i Držićev *Dundo Maroje* u režiji Bojana Stupice kao prva autentična, festivalska postava na Gundulićevoj poljani. Međutim, iako su probe započele i neki od kostima su bili izraženi, Stupica se razbolio i predstava nije odigrana. U naredna četiri ljeta Igre su ostale bez novog uprizorenja Držićevih djela.¹⁹ Nakon ovog perioda prvi direktor Josip Depolo daje ostavku, mijenja se vodstvo festivala te će Kosta Spaić i Milan Horvat postati rukovoditelji dramskog programa, čime će Igre zasjati u novom ruhu i započet će „zlatno“ osmogodišnje razdoblje Igara gdje su Držićeva djela vodila glavnu riječ.²⁰

1.2. Repertoar i ambijent

Kao što smo već naveli *Dubrovačke ljetne igre* uspjele su u svojoj namjeri spajanja ambijenta i drame, pa su se tako često mnoga dramska djela prilagođavala dubrovačkim pozornicama. Osim djela Marina Držića koji su bili i ostali jedni od glavnih predstava na programu, navest ćemo još neka bitna djela i njihove redatelje koji su obilježili povijest *Dubrovačkih ljetnih igara*.

Na početku repertoar *Dubrovačkih ljetnih igara* bazirao se prvenstveno na stara hrvatska književna djela, prvenstveno ona renesansa međutim ubrzo se repertoar upravo zbog sve većeg interesa stranih ansambala i redatelja, širi i na svjetski poznata djela. Pa tako već u prvim godinama se Shakespeareova drama *Hamlet* izvodila na tvrđi Lovrijenac koja je postala svjetski poznata pozornica.²¹ Ovu tvrđavu su Dubrovčani sagradili na trideset i sedam metara visokoj

¹⁷ Isto. 191. - 192.

¹⁸ Ivanković, *Držić na igrama: kronika tragom kritičkog zapisa*, 111.-112.

¹⁹ Isto. 113.

²⁰ Isto. 114.-115.

²¹ Dubrovnik-festival.hr „Dubrovačke ljetne igre- Povijest igara“ <http://www.dubrovnik-festival.hr/hr/povijest-igara> (Posjet: 16.6.2021.)

litici kao obranu od Mletaka. Do nje se stiže šumovitom stazom, a za scensku izvedbu je najpoznatije unutarnje dvorište s cisternom.²²

Svakako još jedna značajna ambijentalna pozornica je Knežev dvor. Naime, Knežev dvor je prilikom eksplozije baruta uništen u petnaestom stoljeću, stoga je dubrovački senat odlučio da obnovu Dvora, a posebno fasade da u ruke Talijanu Onofriju iz Cave. Knežev dvor je do danas održao svoju izvornu kompaktnost, što još više pogoduje prikazanju ambijentalnih renesansnih djela. Predstave se najčešće prikazuju u prostranom prizemlju s laganim i zračnim trijemom koji je položen na šest širokih arkada.²³

Nadalje, od stranih drama izvodi se Goldonijeva drama *Ribarske svađe* u Staroj gradskoj luci. Gradski trgovi služe za izvođenje renesansnih komedija, dok je park Gradec poznat po Goethevoj drami *Ifigenija*. Ovaj park kao savršeno mjesto za izvođenje ove drame prepoznao je jedan od najvećih i najpoznatijih redatelja koji su bili prisutni na *Dubrovačkih ljetnim igrama*, Branko Gavella.²⁴

Branko Gavella, uz već spomenutog Marka Foteza, bio je jedan od stupova *Dubrovačkih ljetnih igara* i ambijentalnog kazališta.

„Gavella je svojim režijama tematizirao gotovo sve probleme igranja na otvorenom. Tako je primjerice režijom *Na taraci prividnom doslovnošću režijskog postupka postavio pred glumce, ali i gledatelje, neke posve nove mogućnosti i probleme: prostor scene širio se u prostor svijeta... čak i buka iz gruške luke postajala je na određeni način dio sveukupnog smisla predstave. Branko Gavella takvim je postupkom naveo glumce da dovedu u pitanje svoje glumačke navike i šablone i da počnu tragati za nekom novom prirodnošću, novim glumačkim izrazom...*“²⁵

Također, Gavella je istaknuo svoje mišljenje i o imenu ove manifestacije, pa se uvelike zalagao da se nazivaju Igre, a ne Festival.²⁶

Još jedan redatelj, te kasnije ravnatelj *Dubrovačkih ljetnih igara* kojeg treba spomenuti je Kosta Spaić. Kosta Spaić je najprije bio Gavellin asistent, a prvu samostalnu režiju imao je prilikom uprizorenja Držićeva *Skupa* u parku Muzičke škole. Ova će predstava ostati na

²² Tzdubrovnik.hr, „Tvrđava Lovrijenac“

http://www.tzdubrovnik.hr/get/spomenici/5339/tvrđava_lovrijenac.html (Posjet: 16.6.2021.)

²³ Slobodan Prosperov Novak, *Slaveni u renesansi*, (Zagreb, Matica hrvatska, 2009.) 141.

²⁴ Leksikon.muzej-marindrzic.eu, „Dubrovačke ljetne igre“ <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/dubrovačke-ljetne-igre/> (Posjet: 15.6.2021.)

²⁵ Crnojević-Carić, D. (2013). DUBROVAČKE AMBIJENTALNE PREDSTAVE I SVIJET SPEKTAKLA. *Dani Hvarškoga kazališta*, 39 (1), 219-234. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/123027> (Posjet: 25.6.2021.) 219.

²⁶ Isto. 228.

repertoaru četrnaest godina. Prilikom novog vodstva dobio je veću autonomiju u biranju djela, scenografije, prostora izvedbe te glumaca. Njegov rad oslanjao se na dramsku riječ, tražio je nove prostore kao pozornice te dugo spremao i razmišljao o programu. Zbog velikog iskustva kojeg je stekao kao Gavellin pomoćnik, svoj razvoj je temeljio upravo na njemu te je izrazitu pažnju posvećivao tekstovima. Želio je da se gluma i ambijent što više stope, čvrsto je vjerovao u otvorene pozornice koje je nudio grad Dubrovnik. Zalagao se za očuvanjem tradicije i hrvatske baštine, pa su tako temeljna djela na programu uvijek bila djela Marina Držića i Vojnovića. Za vrijeme obavljanje njegove dužnosti počela su se izvoditi crkvena prikazanja, ponoćni recitari i off programi.²⁷ Svakako jedno od njegovih najvećih dostignuća bilo je u ljetu 1964. kada na Gundulićevoj poljani premijerno prikazuje, toliko očekivani, *Dundo Maroje*.²⁸

Osim domaćih redatelja i predstava treba svakako spomenuti i bitna gostovanja raznih stranih kazališta. Pa tako prilikom sudjelovanjem na *Dubrovačkim ljetnim igrama* su dobili *Piccolo Teatro* iz Milana, *Old Vic*, ljubljanski SNG s Korunovom postavom Eshilove *Orestije* dok Gradsko kazalište iz Basela predstavilo se s *Play Strindberg* beogradski *Atelje 212* s *Kraljem Ubuom*. Iz Londona je stigao redatelj Toby Robertson s *Prospect Theatre Company* te teksaski studentski ansambl *The Combine* s rock-mjuzikom *Stop the Theatre Machine*, a Ronconi se predstavio s *Orlandom Furiosom*. Od poznatijih redatelja treba istaknuti Stuarta Burgea, Denisa Carreya, Williama Gaskilla i Jiřia Menzela. Također nastupaju Grčko narodno kazalište s poznatim grčkim dramama Eshil i Okovani Prometej, izraelski pantomimičar Samy Molcho i njujorška skupina *La MaMa*.²⁹

²⁷ Ivanković, H. (2019). 'Kosta Spaić kao ravnatelj dramskog programa Dubrovačkih ljetnih igara (1964. – 1971.)', *Kazalište*, XXII(77), str. 28-35. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/225674> (Posjet: 16.06.2021.) 35.

²⁸ Ivanković, *Držić na igrama: kronika tragom kritičkog zapisa*, 117.

²⁹ [Dubrovnik-festival.hr „Dubrovačke ljetne igre- Povijest igara“ <http://www.dubrovnik-festival.hr/hr/povijest-igara>](http://www.dubrovnik-festival.hr/hr/povijest-igara) (Posjet: 16.06.2021.) ; Ivanković, H. (2019). 'Kosta Spaić kao ravnatelj dramskog programa Dubrovačkih ljetnih igara (1964. – 1971.)', *Kazalište*, XXII(77), str. 28-35. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/225674> (Posjet: 16.06.2021.) 35.

3. RENESANSA U DUBROVNIKU

Renesansa je umjetnički pokret koji se oblikovao u Italiji u petnaestom i šesnaestom stoljeću, a karakterizira ga obnova antičkog duha i procvat europskih nacionalnih književnosti. Za razliku od humanista, renesansni pisci služe se narodnim jezikom, a u antičke oblike unose nova i suvremena obilježja. U Hrvatsku dolazi s priličnim zakašnjenjem. Stvara sintezu klasične antičke i talijanske renesansne književnosti te domaće književne baštine koja se očituje u tematici i dvostruko rimovanom stihu. Pisce i djela koja su nastala u tom razdoblju dijelimo na dvije generacije. Prva se sastoji od pjesama koje su uglavnom sačuvane u *Zborniku Nikše Ranjine*, a njihovi autori su Šiško Menčetić i Džore Držić koji su započeli pisati latinicom i tako potiskivati glagoljicu i ćirilicu. U drugu generaciju ubrajamo Hanibala Lucića, Petra Hektorovića, Petra Zoranića, Marka Marulića i Marina Držića. Njih posebno karakteriziraju petrarkistički motivi, širi raspon tema i oblika i unos drugih vrsta stihova.³⁰ Duh renesanse u Hrvatskoj učvrstit će se u Dubrovniku. U to doba Dubrovačka Republika kao aristokratski pomorski grad – država imala je međunarodno priznato državljanstvo, kovala je svoj novac, imala grb, pečat i zastavu te ustrojeno sudstvo i zakonodavstvo. U to vrijeme doživljava svoje zlatno doba na društvenom i kulturnom planu, međutim na političkom planu je to doba obilježeno kao razdoblje napetosti između kršćanstva i islama, zapada i istoka. Naime, tada je utrnula vrhovna vlast ugarsko – hrvatskih kraljeva nad Dubrovnikom što se odrazilo i na društveni i kulturni život grada. S druge strane, izrazito je podignuto i opće obrazovanje ne samo plemića, već i građana. Knjiženost na latinskom, talijanskom i hrvatskom (slavensko; narodnom) jeziku doživljava procvat.³¹ U izvorima iz toga doba počinje se sve češće pojavljivati pridjev hrvatski (do tada se koristio pridjev slavenski) što označuje veću simpatiju Dubrovčana prema Hrvatima. Međutim u književnom opusu češći su latinski i talijanski jezik kao svojevrsne *lingue franche* na Mediteranu, dok se hrvatski odnosno narodni jezik koristio prilikom oporuka ili sudskih preslušavanja.³²

Do procvata renesanse u Dubrovniku u prvom redu dolazi zahvaljujući nekolicini talentiranih pojedinaca koji su obrazovanje stekli u talijanskim umjetničkim radionicama, kao

³⁰ Marin Franičević, Franjo Švelec, Rafo Bogišić, *Povijest hrvatske književnosti*, (Zagreb, Mladost, 1974) 15.

³¹ Prosperov Novak, *Slaveni u renesansi*, 510.-511.

³² Isto. 512.-513.

i zahvaljujući malenom broju Talijana od koji su umjetnine bile naručivane.³³ Kada govorimo o Dubrovniku ne možemo se uvijek vezati za izravan utjecaj humanizma iz Italije ukoliko je postojala duhovna i umjetnička istovremenost čiji je uzrok bila velika geografska blizina humanističkim središtima. Prve ljubavne stihove u petrarkističkom duhu pratimo već oko 1420. godine. Također u dubrovačkoj gradskoj školi moglo se steći humanističko školovanje.³⁴ U petnaestom stoljeću, Dubrovnik kao samostalni grad, bogat intelektualcima, započinje svoj kulturni uspon otvaranjem javnih knjižnica, zgrada, osnivanje prvih kazališta i kazališnih družina. Veliki utjecaj u tome imao je Marin Držić unoseći u drame elemente pastirskog života.³⁵ Upravo na ovom zadnjem će se u nastavku pokušati pobliže analizirati renesanse značajke u hrvatskoj književnosti te shvatiti zašto su njegova djela tako značajna za *Dubrovačke ljetne igre*.

³³ Isto. 139.

³⁴ Isto. 129.-130.

³⁵ Franičević, Švelec, Bogišić, *Povijest hrvatske književnosti*, 46.-48.

4. MARIN DRŽIĆ

Marin Držić, poznat i kao Vidra, bio je jedan od najpoznatijih hrvatskih pjesnika, komediografa i glumaca. Nakon Mavra Vetranovića, i Držić svoje drame prikazuje na otvorenom i upravo ta njegova ideja bit će podloga za *Dubrovačke ljetne igre*. Točan datum njegova rođenja nam nije poznat. Smatra se da je rođen krajem prvog desetljeća šesnaestog stoljeća. Rodom je iz pučanske trgovačke s mnogo djece i novčanih problema što je utjecalo na njegov život.³⁶ Točan datum rođenja pokušao se izračunati prema uvidu rođenja njegove braće te prema godini njegovog uvođenja u svećeničke redove, a to je uostalom i prva godina u kojoj se sa sigurnošću govori o Marinu Držiću. Ta godina obilježava ulazak u svećenički red i njegovu punoljetnost. Velikim dijelom njegova nam je mladost nepoznata jer su brojni spisi izgubljeni.³⁷ Godine 1526. imenovan je kao klerik rektorom crkava Svih Svetih u Dubrovniku i sv. Petra u Koločepu.³⁸ Svakako treba napomenuti da, bezobzira što je Držić bio klerik, u svojim djelima ne spominje nikad Crkvu i njegova djela su pisana u punom renesansom duhu.

U to doba u Dubrovniku se počinju otvarati knjižnice, i svaki bogatiji stanovnik imao je vlastitu. One su u sve većem broju pristizale trgovinom i Držiću su ti naslovi bili u velikom broju dostupni što je, osim prirode i seoskog okruženja, uvelike utjecalo na autorova kasnija djela. Svakako jedan od njegovih najvećih uzora bio je Ciceron. To se ponajviše vidi u kasnijim Držićevim dramama koje su bogate retorikom. Ona će mu pomoći u prikazivanju njegovih stajališta. Također vidimo elemente digresije, igru riječi, obrate i uzrečice.³⁹ Osim Cicerona dolazi je u kontakt s latinskim pjesmama, ljubavnim pjesmama na narodnom jeziku te sa djelima njegovih suvremenika.⁴⁰

U tridesetim godinama šesnaestoga stoljeća njegova obitelj suočava se sa ozbiljnim financijskim problemima. Držić tada odlučuje da ode na studije u inozemstvo, točnije Sienu, a u međuvremenu ga je dubrovačko Vijeće umoljenih izabralo za orguljaša Stolne crkve Svete Marije, te mu je određena godišnja plaća. Također dobiva stipendiju od trideset dukata za studije u Italiji, a za njega su jamčili ugledni građani Bartul Zuzorić i Niko Mažibradić.

³⁶ Frano Čale i Julijana Matanović, *Novela od Stanca i Dundo Maroje Marina Držića i Suze sina razmetnoga, Dubravka i Osman Ivana Gundulića* (Zagreb, Školska knjiga, 1993.) 9.

³⁷ Živko Jeličić, *Marin Držić Vidra*, (Zagreb, Naprijed, 1961.) 44.

³⁸ Frano Čale, *Marin Držić: interpretacije Tirenna, Grižula, Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tripče de Utočce, Hekuba*, (Zagreb, Školska knjiga, 1971.) 9.

³⁹ Jeličić, *Marin Držić Vidra*, 81. -101.

⁴⁰ Nikola Dimitrović, Nikola Nalješković, Mavro Vetranović, Ilija Crijević

Međutim ta suma mu nije bila dovoljna za ekonomsku stabilnost u inozemstvu i mirno studiranje, stoga prije odlaska prodaje četvrtinu majčina miraza. Njegovo studiranje u Italiji započinje krajem 1539. godine u sijanskoj Casa della Sapienza. Studirao je književnost. Taj podatak nam potvrđuje dokument iz 1540. godine gdje se navodi kako je kum na krštenju sina Eneje Valentija „*Dubrovčanin Marin Drži, profesor književnosti*“.⁴¹

Godine 1545. odlazi u Anconu gdje boravi kratko, a u prosincu iste godine u službi austrijskog grofa Kristofa von Rogendorfa putuje u Beč. Iz Beča će se godinu kasnije vratiti u svoji rodni Dubrovnik. U Dubrovnik se vratio s dugovima, potrošio je i dio miraza što mu je pustila majka, te je stoga morao raditi kao pisar u solani za skromnu plaću. Međutim, bezobzira na siromaštvo i kritike koje je dobivao sa svih strana, započinje njegovo najplodnije doba. Piše danas izgubljenju komediju *Pomet* i *Tirenu* koja se prikazivala pred Kneževim dvorom. Osim ovih drama najpoznatije su još i *Venera i Adon*, *Skup*, *Nnovela od Stanca*, *Tirena te Plakir* i *Džuho Kerpeta* koji su danas sačuvani samo u fragmentima. Osim na otvorenim dubrovačkim pozornicama, drame su se izvodile i na pirovima.⁴²

Smatram kako je Držić putem svojih djela i karakterističnih likova kritizirao i prozivao tadašnje društvo radi čega je dobio i brojne kritike. U njegovim dramama prepoznamo likove tipičnih ljudi poput likove trgovca, kmeta, vlastelu. Često se u djelima pojavljuje lik sluga koji drži sve niti radnje, dok s druge strane imamo uvijek ulogu gospodara koji je po inteligenciji ispod sluga i na taj način im se Držić ruga. Najpoznatija takva komedija je svakako *Dundo Maroje* koju je izvodila Pomet družina.⁴³ Nakon još niza napisanih djela, među kojima treba spomenuti *Hekubu* s kojom donosi lik tiranina na pozornicu. *Hekuba* je prevedena na hrvatski jezik prema slobodnoj preradbi Euripidove Hekube koju je sastavio Držićev suvremenik, Talijan Ludovico Dolce. To je prva hrvatska tragedija, a u ono doba su je dubrovačke vlasti dva puta zabranile. Poznata je izvedba iz 1559. godine od družine Bidzaro u sklopu poklada.⁴⁴

1562. godine Držić odlazi u Veneciju i boravi kod bogate trgovačke obitelji Primović koja je također rodom iz Dubrovnika. Od njih dobiva veliku novčanu pomoć, a godinu kasnije postaje kapelan venecijskog nadbiskupa. Jedan kratki period odlazi u Firencu gdje od obitelji Medici šalje pet pisma u kojima traži pomoć za svrgavanje vladajućeg sloja u Dubrovniku. Ti

⁴¹ Novak, S.P. (2007). Rekonstrukcija Držićeva životopisa od 1538. do 1543. prema novim dokumentima iz sienskih arhiva. *Nova Croatica*, 1 [31] (1 [51]), 211-221. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/174685> (posjet: 10.6.2021.), 212.-213.

⁴² Čale, *Marin Držić: interpretacije Tirena, Grižula, Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tripče de Utolče, Hekuba*, 10

⁴³ Marin Držić, *Dundo Maroje i druga djela*, (Vinkovci, Riječ, 1998.) 19.-20.

⁴⁴ Čale i Matanović, *Novela od Stanca i Dundo Maroje Marina Držića i Suze sina razmetnoga, Dubravka i Osman Ivana Gundulića* 10.

dokumenti su važni iz razloga što nam otkrivaju tadašnje političko stanje u Dubrovniku. Ne dobivši odgovor vraća se u Veneciju gdje umire 1567. godine te je pokopan u grobnici Bazilike svetog Ivana i Pavla.⁴⁵

4.1. Jezik Marina Držića

Marin Držić rođen je u Dubrovniku koji je u to doba bio sjecište brojnih kultura i civilizacija. Osim hrvatskog, dubrovačkog govora i talijanskog, poznao je i latinski koji je često zapravo bio makaronski, te u nešto stanovitijoj mjeri znao je i njemački, turski, grčki, albanski i arapski. U njegovim djelima služio se i talijanskim jezikom kojeg je savladao studirajući u Sieni, međutim njegova djela na talijanskom jeziku nisu pravopisno potpuno točna. Iako je njegov jezik utemeljen na petrarkističkom izrazu njegovih prethodnika on ne ostaje u tim okvirima,⁴⁶ zapravo, često nailazimo na antipetrarkističko izrugivanje.⁴⁷

Njegovo znanje jezika i idiomsko šarenilo, Držić je najbolje prikazao u svojim djelima koji su često dvojezični ili višejezični. Vlastite likove je okarakterizirao jezičnim razlikama, često odstupajući od određenih govora. Upravo na temelju jezika i jezičnog nesporazuma među likovima Držić ostvaruje komičnost. Svakako posebnu pažnju treba obratiti na dubrovački govor kojim je okarakterizirao likove koji su rodom iz Dubrovnika i time približio zbilju dubrovačkoj publici. U najvećoj mjeri dubrovački govor je prisutan u proznom dijalogu i didaskalijama,⁴⁸ živ i spontan, pun poslovice i pučke frazeologije.⁴⁹ U nastavku će se na primjeru likova prikazati kako je na temelju jezika Držić okarakterizirao likove iz raznih staleža i područja. Upravo ova posljednja karakteristika kod likova ukazati će na prisutnost raznih kultura na dubrovačkom području u šesnaestom stoljeću.

Likove pastira u Držićevim djelima socijalno ih raspoznavamo po jezičnim značajkama, osobito onim leksičkim pa su tako česte riječi poput „junak“, „ćaća“, „maja“, „stado“, „ždrijebe“ ...⁵⁰ Ikavsko – čakavski govor prisutan je u liku Laure, dok se u među likovima u krčmama isprepliću iskrivljeni hrvatski i talijanski. Miješanje hrvatskog, dubrovačkog govora

⁴⁵ Isto. 11.

⁴⁶ Lisac, J. (2007). DRŽIĆEV JEZIK I LEKSIKOGRAFIJA NJEGOVA DOBA. *Čakavska rič*, XXXV (1), 9-14. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/38330> (Posjet: 15.08.2021.) 10.

⁴⁷ Čale, Matanović, *Novela od Stanca i Dundo Maroje Marina Držića i Suze sina razmetnoga, Dubravka i Osman Ivana Gundulića*, 36.

⁴⁸ Lisac, J. (2007). DRŽIĆEV JEZIK I LEKSIKOGRAFIJA NJEGOVA DOBA. *Čakavska rič*, XXXV (1), 9-14. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/38330> (Posjet: 15.08.2021.) 10.

⁴⁹ Čale, Matanović, *Novela od Stanca i Dundo Maroje Marina Držića i Suze sina razmetnoga, Dubravka i Osman Ivana Gundulića*, 37.

⁵⁰ Čale, *Marin Držić: interpretacije Tirena, Grižula, Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tripče de Utolče, Hekuba*, 26.

i talijanskog najčešća je pojava kod Držićevih likova.⁵¹ Jedan takav primjer pronalazimo u liku Bokčila koji se u devetom prizoru nalazi sam i nemoćan u krčmi u Rimu s dva talijanska oštijera⁵² jer su njegovog gospodara odveli u tamnicu.

„...Bijedan ne znam kud ću ni kamo ću! Putu nijesan vješ, jezika ne umijem, spendzice trudačan ne imam, ne poznavam čovjeka ni tko mene.“⁵³ Na to mu oštijer odgovori. „Dove é costui? Se n' é fuggito il traditor! Eccolo, per Dio, che netta via. A, gaglioffo, ti netti e non voi pagar la oštaria? Il mangiar ti fu dolce, 'l pagar ti é amar, n' é vero?“⁵⁴

Svoji razgovor krčmari nastavljaju na talijanskom jeziku:

„Manda con giavolo sta bestia, introna mezza Roma con suo urlar.“⁵⁵

„Che manigoldo, ne?“⁵⁶

Također, na primjeru Bokčila možemo prikazati zazivanje svetaca što je karakteristično za pučki jezik.

„Ah, Majko blaženico Lucijanto, hvala tebi!“⁵⁷

Upravo zbog ovog stiha Pomet je siguran da je Bokčilo Dubrovčanin.⁵⁸

Još primjera ispreplitanja talijanskog i hrvatskog imamo u djelu *Novela od Stanca*:

„Da' da mu se javimo- Cumpare, fa motto!“⁵⁹

„Sta largo⁶⁰, ne srti, er te sad štropijah!“⁶¹

⁵¹ Isto. 77.

⁵² Krčmari

⁵³ Držić, *Dundo Maroje i druga djela*, 90.

⁵⁴ *Dove é costui? Se n' é fuggito il traditor! ...* (tal.) - Gdje li je on? Pobjegao je varalica. Bogme evo ga, bježi. Hej slugo, bježiš i ne želiš platiti račun? Hrana ti je bila slatka, a plaćanje ti je gorko, zar ne? ; Isto. 91.

⁵⁵ *Manda con giavolo sta bestia...* (tal.) – Pošalji k vragu tu životinju, oglušit će pola Rima s njegovom vikom; Isto. 91.

⁵⁶ *Che manigoldo, ne?* (tal.) – Kakav razbojnik zar ne? ; Isto. 91.

⁵⁷ Isto. 94.

⁵⁸ Čale, *Marin Držić: interpretacije Tirena, Grižula, Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tripče de Utolče, Hekuba*, 79.

⁵⁹ *Cumpare, fa motto!* (tal.) – Kume, daj znak!; Držić, *Dundo Maroje i druga djela*, 27.

⁶⁰ *Sta largo* (tal.) – Drži se podalje

⁶¹ Držić, *Dundo Maroje i druga djela*, 28.

Nadalje, kod likova Pometa ili Tripčeta prisutni su latinski, ispravan ili makaronski,⁶² te u djelu *Tripče de Utolče* je prisutan i turski jezik kojim progovora lik Turčina.

„Bre, avradeno sitigum, čopek gidisi?⁶³ Gdi je ova đidija haramzada koji mene ktijaše puškom strijeljat? Tako mi careve glave i moje svitle sablje i vitkoga kopja i junačkoga konja, kako prvom ga ove oči zagledaju, noge ga će stignut, ruka će k sablji, sablja mu će moja svitla i junačka glavu usjeć,..“⁶⁴

Još jedan primjer kako jezik u Držićevim djelima produbljuje komiku zbog nesporazuma možemo vidjeti i na primjeru latinskog jezika. Primjer je lik Pedanta u djelu *Tripče de Utolče* koji je karakterističan po svojoj grotesko latinsko – hrvatskoj govoranciji⁶⁵ :

„Ferma responsio! Ja i ona častan par - ljubena oboja. Tu numera servas et ego!⁶⁶ Nadihna, što praviš, quae tibi videtur de meo ingenio?“⁶⁷

U Držićevim djelima susrećemo i likove Lopuđana te Gulisavog Hrvata, koji su karakteristični po svom govoru. Lopuđani na mjesto samoglasnog *l* stavljaju *o*, pa tako imamo primjer rečenice: „Po sonce žoto“ , dok je jezik Gulisavog Hrvata nehomogen.⁶⁸

Osim dobrog poznavanja jezika, Držić je vrlo dobro poznao i folklor, pa tako pronalazimo primjere dubrovačkih poslovice koje Držić doslovno citira kako bi ih u potpunosti ugradio u dramski kontekst. Luko Paljetak smatra kako je poslovice odnosno sentence rasporedio po likovima, „ a oni svi zajedno čine jedan jedini lik, a to je Marin Držić.“⁶⁹ Primjeri poslovice su „nijas' prtik, još si mlad“⁷⁰ u *Noveli od Stanca*. To je dubrovačka poslovice koja

⁶² Čale, Matanović, *Novela od Stanca i Dundo Maroje Marina Držića i Suze sina razmetnoga, Dubravka i Osman Ivana Gundulića*, 37.

⁶³ Bre, avradeno sitigum, čopek gidisi? (tur.) - turska psovka, "gdje si, pasji obješenjače"; Tripče de Utolče https://muzej-marindržic.eu/wp-content/uploads/2017/04/drzicm_tripcedeutolce.pdf (Posjet: 17.08.2021.) 8.

⁶⁴ Tripče de Utolče https://muzej-marindržic.eu/wp-content/uploads/2017/04/drzicm_tripcedeutolce.pdf (Posjet: 17.08.2021.) 18.

⁶⁵ Čale, *Marin Držić: interpretacije Tirena, Grižula, Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tripče de Utolče, Hekuba*, 95.

⁶⁶ Tu numera servas et ego! (lat.) - I ti i ja slažemo stihove!; Tripče de Utolče https://muzej-marindržic.eu/wp-content/uploads/2017/04/drzicm_tripcedeutolce.pdf (Posjet: 17.08.2021.) 8.

⁶⁷ ...quae tibi videtur de meo ingenio? (lat.) - što ti se čini od mojega uma?; Tripče de Utolče https://muzej-marindržic.eu/wp-content/uploads/2017/04/drzicm_tripcedeutolce.pdf (Posjet: 17.08.2021.) 8.

⁶⁸ Lisac, J. (2007). DRŽIĆEV JEZIK I LEKSIKOGRAFIJA NJEGOVA DOBA. *Čakavska rič, XXXV* (1), 9-14. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/38330> (Posjet: 15.08.2021.) 10.

⁶⁹ Vigato, T. (2018). Sentence Marina Držića. *Croatica et Slavica Iadertina, 14/2* (14.), 495-497. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/218472> (Posjet: 29.8.2021.) 496.

⁷⁰ Držić, *Dundo Maroje i druga djela*, 24.

u prijevodu znači „*nisi vješt, još si mlad*“⁷¹. Nadalje, poslovicu nalazimo u drugom prologu Dugog Nosa; „*kraci ljudi visoko ne dohitaju*“⁷², „*tko je namuran nije sam*“⁷³ na početku drugog čina *Dunda Maroja* te u sedmom prizoru prvog čina u komediji *Skup*: „*...ubog sam kako uš*.“⁷⁴ U svim primjerima poslovice možemo vidjeti pečat lokalnog mentaliteta. Često je iste teško razumjeti izvan konteksta ukoliko one obiluju lingvističkim, psihološko – semantičkim, sociološkim, etnološkim i općeljudskim elementima.⁷⁵ Također, primjer folklora prisutan je u komediji *Skup*. Pjesmu pjeva Gruba prilikom razgovora o starosti i mladosti:

*„S mladijem mladi,
s starijem stari!
Da ´ mi mlada,
ne hajem glada;
ako me je mlad ubio,
ali mi je, brajo, mio.“*⁷⁶

⁷¹ Isto. 44.

⁷² Isto. 59.

⁷³ Isto. 78.

⁷⁴ Isto. 213.

⁷⁵ Vigato, T. (2018). Sentence Marina Držića. *Croatica et Slavica Iadertina*, 14/2 (14.), 495-497. Preuzeto s <https://hrcaj.srce.hr/218472> (Posjet: 29.8.2021.) 496.

⁷⁶ Držić, *Dundo Maroje i druga djela*, 209.

5. SLIKA DUBROVNIKA U KOMEDIJAMA MARINA DRŽIĆA

U prethodim poglavljima se već govorilo o ambijentalnosti dubrovačkih ulica i kako su Držićevi likovi smješteni u stvarne ulice grada što je pridonijelo uspješnosti Dubrovačkih ljetnih igara. U nastavku će se ta tvrdnja potkrijepiti primjerima iz Držićevih djela *Dundo Maroje*, *Novela od Stanca*, *Grižula* i *Skup*.

U devetom činu komedije *Dundo Maroje*, Marova zaručnica Pera i njezin bratić Dživo hodaju ulicama Rima i spominju neka dubrovačka mjesta. Pera, umorna od hodanja, duge rimske ulice uspoređuje s daljinom između grada i Crkve sv. Luncijate.

„Ovo je dilja neg od Grada do Luncijate.“⁷⁷

Također Pera spominje i dubrovačku katedralu: „Je li velika kako i Sveta Gospođa?“⁷⁸

Novela od Stanca je komedija u kojoj je Držić najbolje prikazao vremenski i prostornu zbilju nadahnutu ambijentom i događajima iz svoga grada i tako savršeno uskladio fabularno – dokumentarno komponentu.⁷⁹ Komedija govori o tri mlada Dubrovčana, Miho, Dživo i Vlaha, u noći za vrijeme poklada odluče se našaliti sa Stancem koji se odlučio odmoriti kraj česme. O tome nam svjedoče sljedeći stihovi:

„Zdrav, mili moj brače, ovo ni sam ne znam!

Sinočka u ovi grad uljezoh čestiti,

U kom ni star ni mlad ne ktje me primiti

Na stan svoj; ter, ne znav kud se inud svrnuti,

K vodi idoh ovdi uprav, da bih počinuti

Studena vodica umjesto prijatelja

Ter mi je družica, a kami postelja;“⁸⁰

Starac kada spominje *studenu vodicu* misli na Onofrijevu fontanu koja se nalazi u zapadnom djelu grada Dubrovnika. Zahvaljujući zapisu iz 1440. godine znamo da je u Držićevo vrijeme bila obložena izglacanim i izmjeranim živim kamenom, uokolo su bile postavljene stubes kojima

⁷⁷ Isto. 74.

⁷⁸ Isto. 75.

⁷⁹ Čale, Matanović, *Novela od Stanca i Dundo Maroje Marina Držića i Suze sina razmetnoga, Dubravka i Osman Ivana Gundulića*, 16.-17.

⁸⁰ Držić, *Dundo Maroje i druga djela*, 29.

se prilazilo česmi. Imala je šesnaest otvora, na lakat od česme nalazio se zidić, sa otvorom na sredini, iz kojeg je uvijek tekla voda. Na vrhu se nalazila školjka u koju je utjecala voda iz osam zmajskih glava.⁸¹

O dubrovačkim ulicama u *Noveli od Stanca* saznajemo i na početku same komedije kada mladi Vlaho u razgovoru s Mihom spominje Duičinu ulicu:

„Činit skakat umije s Duičinijeh skalina gamad` ju kako s`ti.“⁸²

Duičina ulica bilo je mjesto nalaženja mladih momaka ukoliko su tamo stanovale kurtizane, zato ne čudi što je Držić svoje likove koji predstavljaju *mlade* smjestio na to mjesto. Danas ta ulica više ne postoji. U Držićevo vrijeme ona se spuštala od područja podno tvrđave Minčeta prema Placi.⁸³

U razgovoru između Vlahe i Mihe spominje se još i Podmirje koje se također spominje u *Dundi Maroju* i *Grižuli*. Bilo je to mjesto u predgrađu Dubrovnika gdje su obitavale bludnice⁸⁴:

„...i pođi na Podmirje...“⁸⁵

„Iz Podmirja u onoga?“⁸⁶

Nadalje, spominje se Placa koju čuvaju stražari.

„Useru hasase! Ter što će hasasi?“

Od Place čuva`se, indije svudi lazi.“⁸⁷

Placa je bila glavna ulica u Dubrovniku, današnji Stradun, te mjesto gdje se najčešće trgovalo⁸⁸.

Placa se također dva puta spominje u *Skupu*:

⁸¹Leksikon.muzej-marindrzic.eu „Onofrijeva fontana“ <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/onofrijeva-fontana/> (Posjet: 18.08.2021.)

⁸² Držić, *Dundo Maroje i druga djela*, 24.

⁸³ Čale, Matanović, *Novela od Stanca i Dundo Maroje Marina Držića i Suze sina razmetnoga, Dubravka i Osman Ivana Gundulića*, 14.

⁸⁴ Leksikon.muzej-marindrzic.eu „Grižula“ https://muzej-marindrzic.eu/wp-content/uploads/2017/04/drzicm_grizula.pdf (Posjet: 19.08.2021.) 16.

⁸⁵ Isto. 16.

⁸⁶ Držić, *Dundo Maroje i druga djela*, 25.

⁸⁷ Isto. 26.

⁸⁸ Isto. 248.

„...para da se na Placi razgovaraju.“⁸⁹

„Za strah ne valja da ostavim ovoga dužnosnika, ma kako na vješala idem na Placu.“⁹⁰

Nadalje spominje se ulica Garište, koja je smještena na jugozapadnoj strani grada i okomita je na Placu.⁹¹ Osim u *Noveli od Stanca*, spominje se i u *Grižuli*:

„U one, čudan t' si, stražeri s Garišta.“⁹²

„Pođi za rigulet, pođi za spik i svrati se u Sentalije na Garište i ponesi joj tartare što mi su s pira poslali“⁹³

⁸⁹ Isto. 206.

⁹⁰ Isto. 212.

⁹¹ Leksikon.muzej-marindrzic.eu „Garište“ <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/gariste/> (Posjet: 19.08.2021.)

⁹² Isto. 26.

⁹³ Leksikon.muzej-marindrzic.eu „Grižula“ https://muzej-marindrzic.eu/wp-content/uploads/2017/04/drziem_grizula.pdf (Posjet: 19.08.2021.) 16.

6. DJELA MARINA DRŽIĆA I DUBROVAČKE LJETNE IGRE

Drame Marina Držića ponajprije su osvojile dubrovačko gledateljstvo koje ih je jako zavoljelo i nije se moglo više zamisliti ova manifestacija bez njegovih drama. Međutim, brojni redatelji, domaći i strani, su se okušali u preradama njegovih djela, pokušali su ih uklopiti u dubrovačku arhitekturu i ponekad pretjerali s adaptacijama. Da su njegova djela uistinu najomiljenija vidimo iz podataka da je od 1950. do 2014. izvedeno pedeset i pet produkcija Držićevih djela od čega trideset premijernih na čak dvadeset i jednu pozornicu.⁹⁴ Smatram da je razlog tomu to što su Držićeva djela i sama ambijentirana na postojećim dubrovačkim lokacijama, pa je tako i gledatelju lakše doživjeti, te trenutke te ih naposljetku i više cijeni. U nastavku ćemo dati kratki pregled izvedbi Držićevih djela na *Dubrovačkim ljetnim igrama*, koji su se to redatelji uhvatili u koštac s njim, i jesu li uspješni u svojoj zamisli te zadivili dubrovačku publiku.

Prije nego se osvrnemo na prikazivanje Držićevih djela u prvim godinama *Dubrovačkih ljetnih igara*, treba se osvrnuti na ranije godine koje su bile ključne za uspjeh Držićevih djela na Igrama i kako su Dubrovačke ljetne igre postale nezamislive bez izvedbe njegovih djela.

Naime, prva dokumentirana izvedba Držićevog djela u Dubrovniku nakon njegove smrti prikazana je 1901. godine u sklopu Marulićeve večeri. Radilo se o drami *Skup*. Sljedeće informacije o predstavi nekog Držićevog djela pronalazimo tek 1924. godine kada se najavljuje predstava *Novela od Stanca* u izvedbi đaka Trgovačke akademije te *Skup* u izvedbi maturanata. 1934. se u dvorani Oficirskog doma igrao *Dundo Maroje* u jednočinskoj verziji gdje su izbačeni neki od glavnih likova poput Nike, Pijere, Vlaha i Dživa. Iste likove će Fortez izostaviti u svojoj adaptaciji iz 1938. s kojom je gostovao u Dubrovniku te se prikazala stotinu i osamnaest puta i tako je započeo tradiciju Držićevih djela u Dubrovniku.⁹⁵

Godine 1943. Dujam Biluš postaje prvim redateljem profesionalne predstave ikad postavljene u Dubrovniku, *Dundo Maroje*. Od tada Dubrovnik je ponovno otkrio Držića i više se nikada neće odvojiti od svoga klasika.⁹⁶ Marko Fotez je oduševljenje publike Držićem opisao ovim riječima:

⁹⁴Ivanković, *Držić na igrama: kronika tragon kritičkog zapisa*, 373.-385.

⁹⁵ Isto. 20-22.

⁹⁶ Isto. 23.

„Gledaoci su sjedili na klupama, na stupovima za vezanje brodova, u barkama, djeca su visjela na jarbolima, na kandelabrima, u krošnjama, oko čitave „pozornice“ na kojoj se odvijao vedri mediteranski život i orio se istinski, razdragani, oslobođeni, optimistički pučki smijeh.“⁹⁷

Izvedbe i adaptacije Držićevih djela počela su se nizati, pa tako *Omladinsko kulturno – umjetničko društvo „Marin Držić“* 1948. uprizoruje *Skup*, a godinu dana kasnije *Dundu Maroja*. Iste godine *Jugoslavensko dramsko pozorište* u Beogradu pod režijom Bojana Stupice također prikazuje *Dundu Maroja*. Godinu prije službenih *Dubrovačkih ljetnih igara*, Fotez se vraća s novom adaptacijom *Dunde Maroja* s ansamblom *Narodnog kazališta iz Dubrovnika*. Obje predstave su prikazane ispred jezuitske crkve.⁹⁸ Iz ovog kratkog pregleda možemo vidjeti kako se ne samo kod intelektualaca, već i gledatelja i mladih ljudi probudila ljubav prema Držiću. Svakako je tomu doprinijela i ambijentalnost i Držićeva genijalnost, ukoliko je prostor gdje su smješteni Držićevi likovi ostao netaknut, kao što je i tematika njegovih djela i osobine njegovih likova ostala aktualna.

Moglo se i pretpostaviti da će se prve *Dubrovačke ljetne igre* otvoriti uprizorenjem Držićevog *Dunda Maroja* u izvedbi *Jugoslavenskog dramskog pozorišta* u Stupičinoj režiji. Također, Držićeva djela na programu su se našla u posljednja dva dana. Bio je to *Skup* u izvedbi zagrebačkog HNK-a u režiji Branka Gavella.⁹⁹ Predstava HNK-a je kod publike naišla na pozitivne komentare i oduševljenje, dok je kritika uputila par primjedbi na Gavellinu režiju. Prigovori su osobito bili usmjereni na brojne i dugačke pauze u prvom djelu, intermediji s vilama i satirama, razbijanje jedinstvene radnje te u promijeni koncepcije lika Dunda Dživa.¹⁰⁰

„Ljudi nahvao, zajedno s negromanti, priđoše u ove naše strane, i to prokleta sjeme, - čovuljici, žvirati, barbaćepi, obrazi od papagala, od žaba, oslasti i s kože udreni, ljudi nahvao – uselište se ovi naš svijet u vrijeme kad umrije blagi, tihi, razumni, dobri starac Saturno, u zlatno vrijeme kad ljudi bez zlobe bijehu. (...) Ma, za rijet istinu, ljudi nazbilj u duga vremena napokon su otezali i još otezaju, ma s mukom i s trudom; i današnji dan ljudi su nazbilj pravi ljudi i gospoda, a ljudi nahvao ljudi su nahvao i bit će potištenjaci vazda.“¹⁰¹

⁹⁷ Isto. 23.

⁹⁸ Isto. 24.

⁹⁹ Isto. 28

¹⁰⁰ Isto. 35.

¹⁰¹ Držić, *Dundo Maroje i druga djela*, 58.

Osobito ove riječi i Držićevo dijeljenje ljudi *nazbilj* i *nahvao* zaintrigirat će publiku i često će se njegove riječi, nakon prve sezone, koristiti i u sklopu političke propagande, čime će se Držić, kao što navodi Ivanković, usidriti kao stožerni autor dramskog programa¹⁰², međutim nadodala bih kako će se usidriti i u društveni život Dubrovčana.

Sljedeće godine, Dubrovačke ljetne igre nisu doživjele preveliki medijski interes, međutim zahvaljujući direktoru dubrovačkog kazališta Branku Begoviću i Marku Fotezu one su održane, a na repertoaru osim Fotezova *Dunda Maroja*,¹⁰³ svoje mjesto je pronašao i *Plakir* u parku Gradec čime je započelo „otkrivanje dubrovačkih scenskih prostora“.¹⁰⁴ O uprizorenju Dunde Maroja u drugoj sezoni *Dubrovačkih ljetnih igara* ostalo je jako malo pisanih tragova. Saznajemo jedino da Pomet i Tripče nastavljaju funkcionirati kao jedan lik, glumački ansambl je bio sastavljen od samoukih dubrovačkih glumaca koji su autentično interpretirali dubrovački govor što je posebno lokalnu publiku.¹⁰⁵

S druge strane, po prvi puta u Dubrovniku je uprizoren *Plakir*, koji je na programu ostao četiri naredne godine, a u premjernoj sezoni, umjesto tri puta izveden je devet.¹⁰⁶

Godine 1953. na repertoaru su ponovno bili *Plakir* i *Dundo Maroje* koji su, kao što je očekivano, doživjeli veliki uspjeh među publikom. Međutim, na programu su se našle u jedinstvenom Fotezovom spoju *Novela od Stanca* i *Tirena*.

Novela od Stanca je komedija u kojoj tri mlada Dubrovčana, Miho, Dživo i Vlaho, u noći za vrijeme poklada odluče se našaliti sa Stancem koji se odlučio odmoriti kraj česme. O tome nam govore sljedeći stihovi:

„Zdrav, mili moj brače, ovo ni sam ne znam!
Sinoćka u ovi grad uljezoh čestiti,
U kom ni star ni mlad ne ktje me primiti
Na stan svoj; ter, ne znav kud se inud svrnuti,
K vodi idoh ovdi uprav, da bih počinuti...“¹⁰⁷

¹⁰² Ivanković, *Držić na igrama: kronika tragom kritičkog zapisa*, 29

¹⁰³ Isto. 39

¹⁰⁴ Gotovac, *Dubrovačke mišolovke*, 191.

¹⁰⁵ Ivanković, *Držić na igrama: kronika tragom kritičkog zapisa*, 42.

¹⁰⁶ Isto. 43.

¹⁰⁷ Držić, *Dundo Maroje i druga djela*, 29

Kada Stanac govori o vodi, misli na Onofrijevu česmu. Upravo će se na tom mjestu predstaviti spoj *Tirene* i *Stanca*. Naime, Stanac će doći u Dubrovnik za vrijeme poklada te će prisustvovati pastirskoj igri *Tirena*.¹⁰⁸

Godine 1953. ansambl dubrovačkog kazališta premijerno predstavlja Držićevo djelo *Tripče de Utolče* u režiji Marka Foteza. Novost je naime bila da Fotez i njegov scenograf Račić odlučuju predstavu smjestiti u zatvoreni prostor.¹⁰⁹

Tripče de Utolče je Držićeva kranja komedija kojoj nedostaje prolog, prvi i dio drugog čina, a naziv je dobila prema glavnom junaku, iako se često u izvorima nalazi ime Mande prema glavnoj ženskoj ulozi. Tripče de Utolče je stari, kilav i nemoćni Kotoranin koji je često predmetom ruganja. Također, on je pijanac, a oženjen je mladom Mande koja ga vara. On zbog pijanstva i Mandine vještine ne uspijeva to dokazati, već je proglašen lažovom, i mora je ponovno uzeti u kuću.¹¹⁰

Komedija je na Igrama doživjela pozitivne kritike i publika ju je rado prihvatila, međutim na repertoaru nije ostala duže od te jedne sezone. Također, na repertoaru su se, u obnovljenom duhu, ponovno pojavile *Novela od Stanca* i *Tirena* koje će nakon još devet izvedbi sljedeće sezone biti skinute s programa.¹¹¹

Naredne sezone obilježeno je tišinom Držićevih djela i nedostatkom novih ideja u izvođenju istih. *Plakir* je posljednji put prikazan 1954. godine, a u Dubrovniku je još živjela ideja Fotezova ambijentalnog kazališta. Do promjene dolazi u sezonama 1955. i 1956. kada se na dubrovačke daske vraća beogradski *Dundo Maroje* u režiji Bojana Stupice koji doživljava inozemni uspjeh. Predstava se održala na Gudulićevoj poljani, međutim radi Stupičine promjene scenografije i dodavanju kulisa zadobio je brojne primjedbe što od kritike, što od publike koja je bila naučena na što „*skladnije i nenametljivije scenografske upade u dubrovačke prirodne i povijesne ambijente*.“¹¹² Osim scenografije zamjeralo mu se i na jeziku. Ukoliko se očekivao čisti dubrovački jezik. Iako je Stupica naišao na kritike, veliko oduševljenje ga je dočekalo od strane inozemne kritike koja ga je izuzetno hvalila i uspoređivala s velikim europskim redateljima.¹¹³

¹⁰⁸ Ivanković, *Držić na igrama: kronika tragom kritičkog zapisa*, 50-51

¹⁰⁹ Isto . 60.

¹¹⁰ Čale, *Marin Držić: interpretacije Tirena, Grižula, Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tripče de Utolče, Hekuba*, 92.-93.

¹¹¹ Ivanković, *Držić na igrama: kronika tragom kritičkog zapisa*, 62;66

¹¹² Isto. 69;70

¹¹³ Isto. 76.

Godine 1957. Dubrovačke ljetne igre ostale su bez Držića, što je izazvalo negodovanje osobito kod lokalne publike.¹¹⁴

I dok je 1957. obilježena bez Držićevih djela, preokret se događa 1958. godine kada se u okviru Igara održava proslava 450-te godišnjice rođenja Marina Držića. Ta obljetnica bila je važna ne samo za lokalni uzlet Igara, već i za internacionalni.¹¹⁵ Tako se djela Marina Držića mogu gledati i u Poljskoj, Mađarskoj, Italiji, Nizozemskoj... Posebno je zanimljivo da je Držiću dana počast i od strane *Saveza sovjetskih pisaca*.¹¹⁶

Ta godina obilježena je integralnom verzijom Držićeva *Skupa* u režiji Koste Spaića. Spaić, koji je posebnu pažnju pridodao svakom detalju, osobito dubrovačkim detaljima, jer je znao da publika ima velika očekivanja. Predstava je postavljena u Parku Muzičke škole, te je doživjela veliki uspjeh, a na repertoaru će ostati čak četrnaest sezona.¹¹⁷

Godina 1959., kada govorimo o Držićevim djelima, obilježena je Gavellinom idejom da se s repertoara skine *Ifigenije na Tauridi* i zamjeni jedinom Držićevom tragedijom, *Hekubom*. O skidanju *Ifigenije na Tauridi* s repertoara nije bilo govora, međutim *Hekuba* je dodana na repertoar.¹¹⁸ Gavellin pristup ovom djelom smatra se modernim i najdjelotvornijim pristupom.¹¹⁹

Hekuba je Držićeva najizrazitija potvrda njegove manirističke orijentacije te posljednja reakcija na dubrovačku oligarhijsku vladavinu protiv koje se i sam borio. Naime, *Hekuba* nije bilo njegovo izvorno djelo već prepjev Dolceova talijanskog prijevoda Euripidove tragedije.¹²⁰ Gavella ovu predstavu postavlja na pustopoljini ispred parka Gradac, a u daljini iza prizorišta nazirala se mračna pučina.¹²¹ Gavellin glavni cilj bio je spoj drame i ambijenta i često je zbog toga dobivao kritike. Iako je ova predstava svakako značajna za povijest *Dubrovačkih ljetnih igara*, ona nije kod publike i kritike doživjela posebno oduševljenje. Publika ju je doživjela kao izvedbu koja je „značajnija s historijskog, a manje s umjetničkog staništa.“¹²²

Kao što smo već naveli početak šezdesetih godina označilo je krizu za Dubrovačke ljetne Ige, te će one četiri sezone biti bez uprizorenja nekog Držićevog djela. Svoj polet će

¹¹⁴ Isto. 77.

¹¹⁵ Gotovac, *Dubrovačke mišolovke*, 192.

¹¹⁶ Ivanković, *Držić na igrama: kronika trgom kritičkog zapisa*, 80.

¹¹⁷ Isto, 80-81;85

¹¹⁸ Isto. 103.

¹¹⁹ Čale, *Marin Držić: interpretacije Tirena, Grižula, Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tripče de Utočće, Hekuba*, 109.

¹²⁰ Isto. 106.

¹²¹ Hrvoje Ivanković, *Grad – pozornica Georgija Para*, (Zagreb, Disput, 2019.) 16

¹²² Ivanković, *Držić na igrama: kronika trgom kritičkog zapisa*, 110.

ponovno doživjeti 1964. godine kada se Kosta Spaić vraća na dubrovačke danske s *Dundom Marojem* čime započinje druga faza *Dubrovačkih ljetnih igara*.¹²³

¹²³ Isto. 115.

ZAKLJUČAK

Dubrovačke ljetne igre su nastale sa ciljem očuvanja hrvatske, ali svjetske kulturne baštine i u tome su aktivno sudjelovali najveći redatelji, glumci i scenografi cijele bivše države. Svakako u kasnijim godinama osim renesansnih i baroknih djela počela su se izvoditi i ona modernija u prvom planu su tu Krležine drame. Nakon analize svih podataka može se zaključiti kako je Marin Držić, uvelike pridonio rađanju *Dubrovačkih ljetnih igara*. Smatram također da je presudan bio ambijent koji je savršeno sačuvala svoj renesansni duh i redateljima je bilo lako predstaviti renesansna djela koja su ambijentirana upravo na nekim još postojećim punktovima grada. Treba spomenuti kako se hrvatska literatura u jako maloj mjeri bavi *Dubrovačkim ljetnim igrama* te da bi se trebalo ljude osvijestiti i informirati o vrijednosti ove manifestacije. Ona nam predočava ono što je napisano na papiru, te ako nismo svjesni važnosti nastavka ove tradicije mogli bi izgubiti neka od najvećih književnih blaga s naših prostora. Čitajući djela Marina Držića možemo prepoznati njegovo jedinstvo stvaralaštva zbog čega nas ne iznenađuje činjenica što su se brojni književni kritičari, i domaći i strani, okušali u interpretaciji njegovih djela. Njegove teme su još uvijek aktualne. I dalje se u suvremenom društvu može odrediti hijerarhija te smatram da ako Držićeva djela smjestimo u današnji kontekst, gledatelji će se i dalje prepoznati u likovima njegovih drama, upravo kao što su se Držićevi sugrađani prepoznavali mnogo godine ranije. Kako iz književnog tako i iz historiografskog stajališta možemo potvrditi Držićev doprinos za hrvatsku povijest i kulturu, ukoliko njegova djela mogu služiti i kao povijesni izvor. Naime, u Držićevim djelima prepoznajemo njegove stavove i razmišljanja što nam pomaže pri rekonstrukciji njegove biografije. S druge strane, zahvaljujući njegovoj realističnosti postavljajući mjesto radnje njegovih djela u Dubrovnik, dobivamo vjernu ilustraciju Dubrovnika, njegovih ulica i arhitekture toga doba. U njegovim djelima, a osobito u komediji *Novela od Stanca*, sačuvalo se svjedočanstvo života i arhitekture u Dubrovniku u šesnaestom stoljeću što mora biti dodatan poticaj za očuvanje književne baštine.

SAŽETAK

U dvadesetom stoljeću diljem Europe su se počele razvijati nove ideje, stilovi i žanrovi. U takvom duhu počele su se razvijati i ideje o Dubrovačkim ljetnim igrama kao manifestaciji za očuvanje hrvatske kulturne baštine. Predstave su se održavale na otvorenim pozornicama grada. Ideja se nakon raznih pokušaja ostvarila tek 1950. godine Ministarstvo za prosvjetu i kulturu Narodne Republike Hrvatske u Zagrebu koje je donijelo odluku o osnutku *Dubrovačkih ljetnih igara* odnosno *Dubrovački festival dalmatinskih kazališnih igara od 16. do 18. stoljeća* koje će trajati u periodu od 8. do 21. rujna 1950. Jedno od glavnih književnika na repertoaru je bio Marin Držić čije su se ambijentalne drame savršeno uklapale u arhitekturu grada. Marin Držić rođen je u Dubrovniku, a bio je pjesnik, komediograf i glumac. Rođen je u trgovačkoj obitelji s mnogo novčanih problema što je obilježilo cijeli njegov život. Upravo zbog financijskih odlazi iz Dubrovnika, studira u Sieni, boravi u Anconi, Beču i Firenzi. Poznat je i po pismima koje je slao obitelji Medici za pomoć u svrgavanju vlasti u Dubrovniku. Umire u Veneciji 1567. godine. Za njih je ostavio brojna djela poput *Dundo Maroje*, *Skup*, *Novela od Stanca*, *Hekuba*... Bio je poliglot što nam dokazuju i njegova djela u kojima se isprepliću hrvatski, dubrovački govor, talijanski, latinski i turski. Upravo na nesporazumu između likova koji govore različitim jezicima temelji se njegova komičnost. Jezik nam svjedoči i o situaciji u Dubrovniku u šesnaestom stoljeću. Naime bilo je to sjecište brojnih kultura i civilizacija. Držić je svoje likove smjestio u stvarna mjesta u svome gradu, osobito o tome nam svjedoči *Novela od Stanca*. Imena i opisi mjesta u komedijama nam omogućuju da rekonstruiramo sliku Dubrovnika iz Držićeva doba.

Ključne riječi: Dubrovnik, Marin Držić, Dubrovačke ljetne igre, ambijentalnost, renesansa

LITERATURA

PRIMARNA LITERATURA

1. Držić, Marin. *Dundo Maroje i druga djela*. Vinkovci: Riječ, 1998.

SEKUNDARNA LITERATURA

1. Čale, Frano. *Marin Držić: interpretacije Tirena, Grižula, Novela od Stanca, Dundo Maroje, Skup, Tripče de Utolče, Hekuba*. Zagreb: Školska knjiga, 1971.
2. Čale, Frano i Matanović, Julijana. *Novela od Stanca i Dundo Maroje Marina Držića i Suze sina razmetnoga, Dubravka i Osman Ivana Gundulića*. Zagreb: Školska knjiga, 1993.
3. Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1918-2008*, Zagreb: Novi Liber, 2008.
4. Gotovac, Mani. *Dubrovačke mišolovke*. Zagreb: Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa, 1986.
5. Franičević, Marin. Švelec, Franjo. Bogišić, Rafo. *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Mladost, 1974.
6. Ivanković Hrvoje. *Držić na igrama: kronika tragom kritičkog zapisa*. Dubrovnik: Hrvatski centar ITI, Društvo dubrovačkih pisaca, 2016.
7. Ivanković, Hrvoje. *Grad – pozornica Georgija Para*. Zagreb: Disput, 2019.
8. Jeličić, Živko. *Marin Držić Vidra*. Zagreb: Naprijed, 1961.
9. Pavlović, Luka. „Prostori teatra“. U *Iz hronike o Dubrovačkim ljetnim igrama*. Sarajevo: Izdavačka djelatnost, 1981.
10. Prosperov Novak Slobodan. *Slaveni u renesansi*. Zagreb. Matica hrvatska, 2009.

INTERNERSKI IZVORI

1. Crnojević-Carić, D. (2013). DUBROVAČKE AMBIJENTALNE PREDSTAVE I SVIJET SPEKTAKLA. *Dani Hvarškoga kazališta*, 39 (1), 219-234. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/123027> (Pristupljeno: 25.6.2021.)
2. Dubrovnik-festival.hr „Dubrovačke ljetne igre- Povijest igara“ <http://www.dubrovnik-festival.hr/hr/povijest-igara> (posjet: 16.6.2021.)
3. Ivanković, H. (2019). 'Kosta Spaić kao ravnatelj dramskog programa Dubrovačkih ljetnih igara (1964. – 1971.)', *Kazalište*, XXII(77), str. 28-35. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/225674> (Posjet: 16.06.2021.)

4. Informbiro. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27415> (Posjet: 14.08.2021.)
5. Lisac, J. (2007). DRŽIČEV JEZIK I LEKSIKOGRAFIJA NJEGOVA DOBA. *Čakavska rič, XXXV* (1), 9-14. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/38330> (Posjet: 15.08.2021.)
6. Leksikon.muzej-marindrzc.eu, „Dubrovačke ljetne igre“ <https://leksikon.muzej-marindrzc.eu/dubrovacke-ljetne-igre/> (posjet: 15.06.2021.)
7. Leksikon.muzej-marindrzc.eu „Garište“ <https://leksikon.muzej-marindrzc.eu/gariste/> (Posjet: 19.08.2021.)
8. Leksikon.muzej-marindrzc.eu „Grižula“ https://muzej-marindrzc.eu/wp-content/uploads/2017/04/drzicm_grizula.pdf (Posjet: 19.08.2021.)
9. Leksikon.muzej-marindrzc.eu „Onofrijeva fontana“ <https://leksikon.muzej-marindrzc.eu/onofrijeva-fontana/> (Posjet: 18.08.2021.)
10. Muzej – marindrzc.eu, „Tripče de Utoľče“ https://muzej-marindrzc.eu/wp-content/uploads/2017/04/drzicm_tripcedeutolce.pdf (Posjet: 17.08.2021.)
11. Prosperov Novak, Slobodan. *Rekonstrukcija Držićeva životopisa od 1538. do 1543. prema novim dokumentima iz sienskih arhiva*, (Zagreb, Croatia: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu, 2007.) <https://hrcak.srce.hr/174685> (posjet: 10.6.2021.)
12. Tzdubrovnik.hr, „Tvrđava Lovrijenac“ http://www.tzdubrovnik.hr/get/spomenici/5339/tvrdava_lovrijenac.html (posjet: 16.6.2021.)
13. Vigato, T. (2018). Sentence Marina Držića. *Croatica et Slavica Iadertina, 14/2* (14.), 495-497. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/218472> (Posjet: 29.8.2021.)